

PÁLFFY JÁNOS GRÓF ALAPÍTVÁNYA.*

Igen tisztelt Társaság!

A valóban nagy eseményeknek és tetteknek megvan az a közös tulajdonságuk, hogy a gyarló emberi elme az első pillanatban nem képes őket egész nagyságukban s valódi becslük szerint felfogni.

Ennek igazságát tapasztalhattuk újabban, a mikor vagy egy hónappal ezelőtt, olyan hír járta be a lapokat, a melyet eleinte alig mertünk valónak elfogadni s a melynek hallatára éreztük, hogy korszakos történelmi ténynyel állunk szemben, mely a Széchenyi-ek, Esterházy-ak és Semsey-ek nevét és tetteit idézte fel emlékezetünkben. Jól mondta egyik írónk, hogy ez az esemény fontosabb mindennél, a mi körülöttünk történik.

A társadalom és a közvélemény csak lassan ocsúdtak fel az első benyomások okozta csodálatból, s mind erősebb lett a visszhang, melyet ez a legalább is országgraszoló cselekedet széles e hazában keltett, s dalban és prózában dicsőítették a nagylelkű magyar főúr jóságos szívét.

S mi volt e tett? Egy magyar mágnás közel három milliót érő uradalmat ajándékozott a nemzetnek egy alapítvány képében, «melynek jövedelmeiből — így írja ezt meg id. Pálffy János gróf Széll Kálmán miniszterelnökhöz intézett levelében — kétharmad részben hétszáz koronás, egyharmad részben pedig ezer koronás ösztöndíjak alkottatnak, a mely ösztöndíjak adományozása által azután a magyar középosztály több magyar családjának megadatik a mód, hogy tehetséges és törekvő, magyar érzelmű gyermekeit közvetlenül a maga, közvetve pedig a magyar haza javára neveltetni fel.»

Ime végre a tetteknek embere, a ki nem éri be azzal, hogy szóval tartsa nemzetét, hanem megmutatja, hogyan lehet és mi módon kell azt boldoggá tenni.

* Felolvastatott a M. P. Társaság november 17-iki ülésén.

Ez a páratlan áldozatkészség méltán vonta magára közoktatásügyünk legfelső őrének éber figyelmét is, a ki az alapítóhoz intézett levelében így ír: «Meg nem állhatom, hogy a legnagyobb tisztelettel kifejezést ne adjak elragadtatásomnak e nemes tett fölött, a melyet a legtisztább hazafias érzés, fenkölt gondolkodás és igaz bölcsesség sugalt Nagyméltóságodnak.» A miniszter ezen szavait nemsokára követte a legfelsőbb, királyi elismerés s ezzel egyidejűleg a Magyar Pædagogiai Társaság is szükségét érezte annak, hogy háláját a nemes alapító iránt lerójjá.

Szerencsémnek tartom, hogy engem, a mult ülésen beterjesztett indítványok szerzőjét, ért az a megtiszteltetés, hogy a m. t. Társaság színe előtt emlékezzem meg e korszakos tettről és méltassam annak jelentőségét. Oly kitüntetés ez, mely erőmet és tehetségemet felülmulja, de becsvágyamat és akaratomat a legnemesebben buzdítja. Érzem: költőnek és filozofusnak kellene lennem, hogy e feladatnak méltóan megfelelhessenek, holott egyszerű pædagogus létemre ihletet magából a tetteből merítek, melynek génusza mindörökké élni fog. Megnyugtat az, hogy a valóban nagy tettek nem szorulnak nagy szavakra, s hogy a Pálffy gróf alapítványa oly *activ superlativus*, melyhez csak az egyszerű szó méltó, mert a mi önmagában nemes, az nem szorul a toll mesterére.

* * *

Ha a napirenden levő eseményt, minden részlettől és mellékkörülménytől menten, önmagában tekintjük, rendben szólhatunk: egyéni, társadalmi, nemzeti és egyetemes erkölcsi fontosságáról.

Az alapítványban rejlő hatalmas hazafias, erkölcsi és anyagi tökélet első sorban és legközvetlenebbül *magá az ifjúság* fogja élvezni. «Ha valaki ez ösztöndíjak valamelyikét elnyerte, úgy akkor az annak elnyeréséhez szükséges feltételek változatlan fenforgása esetén; *azt tanulmányainak teljes befejezéseig megtartja*», mondja Pálffy gróf. Mily gyönyörű, lélekemelő, ideális dolog, határos az utópiával, ha nem volna való! Végre tehát ütött a megváltás órája annak a sok száz szegény közép- és főiskolai diáknak, a ki hideg szobában s sokszor száraz kenyér mellett kénytelen könyvei felett virrasztani, avagy a testet — lelket ölv tanítgatásban ereje javát elforgácsolni s a létért való keserves küzdelmet, mely oly mély és maradandó sebeket üt, időnek előtte megkezdeni. Igen, Pálffy

János grófnak köszönhetjük azt, hogy szegény magyar diáknak lenni ma már nem mártíromság, mert megteremtette a *sub auspiciis comitis Pálffy* intézményét, mely mindenha legtehetségesebb ifjaink becsvágját fogja sarkalni.

A Pálffy-alapítványnak *társadalmi* jelentősége három fő-irányban nyilatkozik meg: a mai társadalom erkölcsi, anyagi és szellemi ujjászületésében, a jövőre kiható példaadásban és a tanári állás erkölcs-társadalmi tekintélyének fokozásában.

A mikor Pálffy gróf okt. 21-én a pozsonyi tanárok küldöttségét fogadta, azt mondta, hogy azon elbánás, melyben mind-edig a *középosztály* és vele a *tanárság* mind a vezető körök mind a magasabb osztályoktól részesült, indította őt elhatározására. A középosztály nem segíthet magán, mert nincs hozzá elég ereje, a felsőbb osztályok nem segíthettek, mert *nem volt elég érzékük és érdeklődésük* a középosztálynak mint nemzetfentartó törzsnek hivatása iránt. Ha az ő elhatározásának jelentősége van, úgy az csak az lehet, hogy ezzel *nálunk is kezdetét vette* azon mozgalom, melynek végleges czélja a középosztály regenerálása.

Ezen legilletékesebb kommentár után nincs okunk a «*középosztály*» fogalmának határain aggódni, s biztosak lehetünk, hogy a polgárság és vele a kisbirtokos és kisiparos osztály is be foglaltatnak.

Az alapítványnak reális társadalmi jelentősége abból áll, hogy a szónoklatok és frázisok e korszakában, ebben a szaggatott, békétlen és lázas időben, a melyben az önzés valóságos nemzeti járványnya fejlődött és a demokrácia hangzatos jelszová súlyedt, akadt végre egy főúr, a ki a szavak olcsó rézpénzét beváltotta a tettnek súlyos aranyával, a ki megmutatta, hogy a gróf a tanárt, az arisztokrácia az iskolát immár méltányolni is tudja, és a ki tetteivel buzdító példát adott azoknak, a kik őt követni tehetségük-nél fogva hivatva vannak.

De Pálffy János gróf megértette azt is, hogy a magyarság eszméjéért és jövőjéért folytatott küzdelemben legelől a *magyar tanárság* jár, a melyre rá van bízva a középosztály nevelése.

«A Cseszte község harárában fekvő, ugynevezett vöröskői várból engem megillető $\frac{2}{3}$ részt — írja a gróf — nyári üdülő-helyül óhajtanám felhasználtatni erre érdemesült középiskolai tanárok, valamint ösztöndíjamat élvező s arra ráutalt tanulók által.» Vöröskő vára tehát nemcsak gondtalan tusculuma lesz a tízhavi

lelkiismeretes, sorvasztó munkában kimerült tanároknak és tanulóknak, kik az illetők színe-javát képviselvén, a legeszményibb nevelői kölcsönhatás példáját mutathatják, hanem ezzel egyidejűleg erős vára lesz a magyar *nemzeti* művelődésnek és az egész magyarságnak.

Ime Pálffy János gróf beigazolta azt, a mit sokan, a kik közöttünk járnak, élnek és szónokolnak, meg nem értettek: azt, hogy a magyar középiskola a magyarságnak egyik legerősebb támasza, melynek fejlesztése, erősítése a legfontosabb állami és nemzeti érdek.

De egy lépéssel még tovább mehetünk.

Mindmáig irigy szemmel és fájó szívvel olvastunk a külföld nagy szellemi mæcenásairól: az amerikai Peabodyról és az új-világ száz más nábobjáról, a kik milliókat ajándékoznak Amerika tudományos intézeteinek és iskoláinak, a svéd Nobelről és a francia Osirisről, a kik mesés vagyonukat ugyancsak tudományos és eszményi czelokra hagyományozták, Carnegie-ról és dúsgazdag angol honfitársairól, a kik főleg emberbaráti intézményekre fordítják felesleges százezreiket... Ma mi is büszkeséggel említhetünk egy nevet, mely a külföld, az egész világ csodálatát, elismerését és irigységét fogja felkelteni: Ime egy *magyar* főúr, Pálffy János gróf, milliókat tett le a magyar kultúra oltárára, s nagy és szép jövő int annak a nemzetnek, melynek tehetséges és szorgalmas ifjai gond nélkül készülhetnek jövő nagy hivatásukra.

Meg nem állhatom, hogy ne idézzem e helyen a közvéleménynek azt a megnyilatkozását, mely saját érzésem szerint is leghívebben tükrözteti vissza azt a melegítő, biztató és felemelő hatást, mely az alapítvány nyomában a haza minden hú fiának keblében fakadt.

«Nagyméltóságod fönséges áldozatkészségében — írja egy lelkes író-társunk * — a hazaszeretet és a humanizmus kettős fénye ragyogott rám és tündöklő melegével meggyújtotta hidegedni kezdő szívemet. A haszonleső egoizmus, a meddő széthuzás, a harsány és üres szónoklatok korában ilyen tett visszaadja lelkünk megren-

* Ábrányi Emil a Budapesti Napló október 12-iki számában «Főnemes» czímen verset dedikált id. Pálffy János grófnak, a ki a költőnek levélben mondott köszönetet és elkérte a költemény kéziratát. Ábrányi ennek egy levél kíséretében tett eleget, melyből idézzük a fenti szép részletet.

dült hitét. Eltelünk édes bizalommal. Virágzónak látjuk a jövőt. Hiszszük, hogy a magyarság fönnmarad. Hiszszük, hogy az a nemzet, mely ilyen férfiakat szül, nem pusztulhat el, sőt arra van rendelve, hogy nagyobb legyen, mint valaha volt. Van-e szebb érzés, van-e teljesebb boldogság, mint megerősödni abban a reményben, hogy az, a mit életünknel is jobban szeretünk: a *Haza* élni és virágozni fog? Exczellenzciád nagy cselekedetének ezt a boldogságot köszönöm.»

* * *

Ime, m. t. Társaság, szük. keretben néhány mozzanata annak a nagy alapítványnak, melynek jelentőségét az idők folyama csak öregbiteni fogja, egyetemben azzal a hálaérzéssel, a melylyel a nemzet e nagy fiának tartozik. Ezekben igyekeztem egyúttal eleget tenni a Magyar Pædagogiai Társaság érzelmeinek és saját meggyőződéseimnek, és szives engedelmmükkel immár röviden óhajtok még foglalkozni az alapítvány kritikájával és jövőjével, valamint azon aggodalmakkal és nehézségekkel, a melyek e tekintetben felmerülhetnek.

Bizonyára vannak és lesznek, a kik az alapítvány célját és rendeltetését fogják bírálgatni s ugyanazt az összeget más, szerintük sürgösebb és helyesebb célok érdekében szerették volna gyümölcösöztetni. A társadalomnak és az emberiségnek annyi a baja, hogy a sürgős teendők merő felsorolását is alig győzzük, és egy neves angol publicista annak ötletéből, hogy egyik honfitársa, Andrew Carnegie 40 millió angol fontra rúgó vagyonát nemzetének és az emberiségnek javára szeretné legeszményibb, de egyúttal leghelyesebb módon felhasználni, nem rég érdekes és különös könyvet írt róla, hogy mi mindent tehetnének azok, a kiknek anyagiakban a sors kegyelméből bőven kijutott.*

Ilyen további célok, hogy csak néhányat említsünk: egy hatalmas internátus felállítása, mely közvetlen valósítaná meg a közép-osztály ifjainak ingyenes nevelését; a nemzet népesedésének előmozdítása «gyermek-ösztöndíjak» révén, továbbá az emberbaráti intézmények (vakok, siketnémák stb.) támogatása; a tanítók, tanárok és szegénysorsú tudósok családjainak segélyezéses (kórházak, sanatóriumok, fürdő- és üdülő-helyek tanítók és tanárok részére; «taná-

* *Mr. Carnegie's Conundrum. £ 40,000,000 What shal I do with it?* by W. T. Stead. London, 1900, 156 lap.

rok háza» és a földműves-osztály anyagi támogatása; mások még részletesebb czélok szószólói: az ifjúság testi nevelésének ügyét és érzelmi ellenállóképességét szeretnék előbbre vinni, avagy a pályaválasztás egészséges irányítására és a még fennálló társadalmi válaszfalak ledöntésére az ösztöndíjakat egyes iskolanemekhez: a reál-, kereskedelmi, földműves- v. polgáriskolákhoz kötnék (a mitől a febris gymnasialis gyógyítását is remélik), stb. — «Mily nagy erkölcsi, mily nagy irányító hatása lenne, — mondja igen helyesen egy írónk * — ha egy Pálffy János gróf figyelmeztetné a közép úriosztályt, hogy az ipari és kereskedői pálya nem lealacsonyító, s hogy a középosztály igazi regenerálása csakis úgy remélhető, ha végkép megszűnik a nem-úri foglalkozások iránt való elfogultság, ha nem nevelünk minden áron minden gyermekünkől *urat.*»

Őszintén méltányoljuk mindezen nemes eszmék és czélok jogosultságát, melyeket ezen alkalomból és e helyről is legmelegebb figyelmébe ajánlunk mindazoknak, a kik Pálffy gróf példáján buzdulva, nagylelkű áldozatkészségét követni óhajtják; de viszont nem hallgathatjuk el, hogy a most kitűzte cél nem áll a felsoroltak egyike megett sem, s hogy tőle az egész nemzetre kiható javulást várhatunk — feltéve, hogy a megvalósítás az alapításhoz méltó lesz és az marad.

S ezzel elérkeztünk volna a kritikások egy másik táborához, a kiknek aggodalmait szintén nem hallgathatjuk el.

Jóllehet az alapító-levél még nem készült el, máris elég világosan ismerjük magának az alapítónak nézeteit e kényes pontról a következő idézetekből: «Alapítványom a magy. kir. kormány képviselte és fenhatósága alatt állana s általa kezeltetnék is oly módon, *hogy minél több ösztöndíj lehessen alkotható* . . . Az ösztöndíjak a magyar középosztály *magyar érzelmű* családjai oly gyermekeinek lesznek *minden valláskülönbség nélkül* a magyar kormány által adományozandók, a kiket a *tanári kar* tehetségük s törekvésük folytán ösztöndíjra *érdemesnek* fog kijelölni és a kiknek *szülei* eme, mintegy neveltetési járulékra, *nem megfelelő vagyoni erejük folytán* utalva lesznek.»

Íme, minden egyes szónak megvan a súlya, és jóllehet a Pálffy-ösztöndíjak szabályzatát majd csak ezután fogják megszerkeszteni, a most idézett szavak minden kétséget kizáró világosság-

* Nemzeti Iskola 1900, okt. 20. vezércikk.

gal és határozottsággal jelölik meg azt a liberális és igazságos irányt, mely az alapító szeme előtt lebeg s a melynek az ő szellemében leendő s megalkuvást nem tűrő megvalósítása a legkevesebb, a mivel hála fejében neki tartozunk. É szerint nem csak bízunk benne, de határozottan elvárjuk, hogy a Pálffy-ösztöndíjak kezelésében és adományozásában egy helyes és körültekintő szabályzat egyszer s mindenkorra elejét fogja venni bármely visszaélésnek s hogy ez a, mondhatnám magasztos nemzeti alapítvány tisztaságában és puritán jellegében mindvégig meg fog őriztetni.

De ne engedjük ezen ünnepélyes pillanatban örömünket és büszkeségünket megzavartatni azok részéről, a kik mindenben veszedelmet sejtenek s kicsinyes szempontokat emlegetnek, hanem csatlakozzunk bizalommal és hittel azon reményhez, melyet miniszterünk köszönő-levelében imígy fejezett ki: «Adja Isten, hogy a hatalmas alapítvány felhasználása mindig abban a magasztos szellemben történjék, mint a milyenben fogant, s mindig annyi sikerrel járjon a magyar faj megerősödése érdekében, mint a mennyi siker Nagyméltóságod lelki szemei előtt, nemes elhatározásakor, óhaj- és reményképen lebeghetett.»

* * *

Előadásomban igyekeztem napjaink legkiválóbb tanügyi eseményének többirányú jelentőségét megvilágítani, s ebben nagy segítségemre volt maga a tett, mely minden szónál és írásnál ékebben beszél.

Képzeletem az idők folyamát egy századdal megelőzi s a jövőnek ezen képében egy kedves és hatalmas kulturális tényezőt pillant meg: a volt Pálffy-stipendisták Országos Egyesületét, melynek tagjai között nagy számmal vannak az akkori Magyarország vezérlő férfiai, a kik kegyelettel ápolják jóltevőjüknek nemes emlékét.

Sokáig gondolkodtam azon, mit kívánhatna Társaságunk és az egész haza tanuló ifjúsága és tanítósa a legnagyobb magyar pädagogus-mæcenásnak? — Kevés az, de mégis sok: Engedje a Gondviselés, hogy legszebb ábrándjai megvalósuljanak: közülök bizonyára az is, hogy saját tette minél számosabb követőre találjon, s adja az Ég, hogy majdan legalább szelleme gyönyörködhesék a dús vetésnek ezernyi-ezer arany kalászában!

KEMÉNY FERENCZ.